

# SOCIALINI DARBUOTOJ VAIDMUO MAŽINANT SKURD LIETUVOJE

Vytautas Ži kas

(Socialin s apsaugos ir darbo ministerija)

1995 m. Jungtini Taut virš ni susitikimas Kopenhagoje primin pasauliui socialin s pl tros svarb demokratijos pažangai ir visuomen s raidai. Žmon s, nesijau iantys visuomen s dalimi, neprisideda prie jos pl tojimosi. Skurdas palie ia ne tik vargšus, bet nuskurdina ir vis visuomen . Pasirašydami bendr dokument (v liau gavus Kopenhagos deklaracijos pavadinim ) 117 pasaulio valstybi vadovai, gana aktyviai dalyvav šiame susitikime, vis pirma sipareigojo:

- kovoti su skurdu,
- skatinti nauj darbo viet k rim ,
- socialiai atstumtiesiems suteikti galimyb dalyvauti siekiant šalies socialin s ir ekonomin s pažangos.

Šio dokumento pasirašymas rodo, kad did ja pasaulio valstybi pasiryžimas kompleksiskai spr sti pažeminimo ir nelygyb s panaikinimo klausimus, pad ti visiems, kuri žmogiškasis orumas yra pažeistas ir geb jimai nepanaudojami.

Nors visa po Nepriklausomyb s atk rimo m s šalyje vykdoma socialin politika skirta remti mažiausias pajamas turin ius ir sunkias s lygas patekusius gyventojus bei r m si gailastingumo tradicija, ta iau to nepakako užkirsti keli skurdui atsirasti ir jam did ti.

Nuo Kopenhagos virš ni susitikimo Lietuvoje priimta nemažai reikšming skurdo mažinimo, užimtumo pl tros ir socialin s integracijos r mimo sprendim , iš j ir tose trijose pagrindin se srityse, kurios buvo labiausiai pabr žtos susitikime. Atlikti tyrimai parod , kad kol kas skurdas teb ra labai aktuali problema ir svarbiausias visuomen s nari lygi galimyb i paneigimo veiksnys. 1999 m. buvo parengta Lietuvos ataskaita apie Kopenhagos virš ni susitikimo rezultat gyvendinim ir pateikta Jungtin ms Tautoms bei visuomenei.

Joje aprašyti Lietuvos laim jimai diegiant Kopenhagos deklaracijoje nustatytus principus, siekiant parengti kompleksin nacionalin skurdo mažinimo strategij . Ataskaita parod , kad Lietuvoje aktualiausi klausimai yra kaimo gyventoj gerov s k limas, daugiavaiki šeim r mimas, socialiai pažeidžiam asmen grupi integravimas visuomen . Ataskaitos duomenys rodo, kad Lietuvos Respublikoje pastaraisiais metais išlaidos socialinei apsaugai did jo, o santykinis skurdas tur jo tendencij maž ti.

Dabar pla iai pripaž stama, kad skurdas yra labai sud tinga, daugelio veiksn i lemiam a problema ir jai spr sti šalies mastu reikia apgalvotos strategijos, derinan ios makroekonomikos, regionin s pl tros, žem s kio ir socialin politik , kuri pad t išmintingiau naudoti turimus išteklius. Rengiant strategij buvo pasitelkti ekonomistai, socialin s srities, medicinos, švietimo, kaimo pl tros ir kiti specialistai. Strategijos rengim nul m b tinyb tur ti visa apimant poži r ir dalytis atsakomybe, stengiantis nugal ti skurdo ir izoliavimo padarinius. Pasirenkama politika turi b ti tinkama konstruktyviam vairi socialini partneri dialogui bei pritaikoma naudingai derinant valstyb s, privataus sektoriaus ir pilietin s visuomen s sritis. Svarbiausia, kad ši politika b t veiksminga ir pad t ne tik nustatyti skausmingiausias visuomen s problemas, bet ir pasirinkti tinkamas priemones šioms problemoms spr sti.

Strategija atitinka Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas, kad patenkinti žmoni poreikius ir tikslus yra pagrindinis visuomen s raidos tikslas. Tai reiškia, kad ekonominis augimas turi b ti politiškai, socialiai ir ekonomiškai susietas su vis pilie i gerove.

Strategijoje apibr žiama skurdo koncepcija, pritaikyta Lietuvos situacijai, nusakomi skurdo vertinimo b dai, apžvelgiamas skurdo paplitimas

ir nurodomos labiausiai skurstančios visuomenės grupės. Remiantis gauta informacija, buvo apibrėžti skurdo mažinimo strateginiai tikslai:

- bendras skurdo lygio mažinimas;
- parama labiausiai pažeidžiamoms grupėms.

Strategijoje pirmiausia keliamas uždavinys iki 2003 m. panaikinti ypač didelį skurdą Lietuvoje. Stokojantieji maisto, neturintieji pastogės namų ar pakankamai šiltų drabužių bus aprūpinti šiomis būtinomis priemonėmis. Kiekvienam užtikrinta būtinoji medicinos priežiūra, ir vaikams, ir paaugliams iki 16 metų sudaryta galimybė mokytis.

Siekama iki 2005 m. sumažinti skurdą, neskačiuojamą pagal santykinį skurdo ribą, ne mažiau kaip iki 13 procentų. Iki 2005 m. sumažinti labiausiai skurstančią socialinę grupę (vieniški su vaikais, dideli šeimininkai, bedarbiai, žemdirbiai) skurdą pagal santykinį skurdo ribą ne mažiau kaip iki 20 procentų.

Strategijoje išskirta dešimt svarbiausių viešosios politikos sričių, pagal kurias yra formuojamos skurdo mažinimo ir skurstančiųjų padėtis pagerinimo strateginės nuostatos. Detalizuotos šios nuostatos gyvendinimo priemonės pateikiamos strategijos prieduose. Pagrindinis strateginis skurdo mažinimo tikslas – didinti užimtumą, sukurti palankias sąlygas visuomenės nariams gauti atitinkamą išsilavinimą bei pradėti ar plėtoti savo verslą. Užimtumo skatinimas yra labai efektyvus skurdo veikimo būdas. Lietuva parengė Nacionalinį užimtumo veiksmų planą 2000–2002 metams, kuriame numatytos užimtumo didinimo ir socialinio vientisumo priemonės, naudojant vietos iniciatyvas ir aktyvias darbo rinkos priemones. Žmonėms, turintiems menką profesinį išsilavinimą, bedarbiams bei turintiems socialines problemas bus kuriamos socialinės paramos. Šiose srityse socialinė reabilitacija ir asmenybės raida bus tokie patys svarbūs veiksniai kaip ir pats darbas, kadangi tikslas yra ne tik sukurti darbo vietas, bet ir skatinti socialines problemas turinčių asmenų reintegraciją visuomenėje.

Norima užtikrinti lygią lygybę ir moterų skurdo mažinimą, Vyriausybė imasi aktyvi

veiksnius. Lygi galimybės darbo rinkoje užtikrinimas taip pat viena iš pagrindinių Nacionalinio užimtumo veiksmų plano krypčių. Atsižvelgiama *Beijing +5* planus bei lygią lygybę ir ekonominę politikos ryšį.

Skurdo mažinimo strategijos pagrindiniai principai yra subsidiarumas ir solidarumas. Strategijoje ypač pabrėžiama nevyriausybinė organizacijų ir socialinių partnerių svarba, sprendžiant skurdo problemas.

Savaime suprantama, kad labai svarbios skurdo mažinimo prielaidos yra šalies ekonomikos plėtra, užimtumo didinimas ir paskirstomojo socialinio teisingumo užtikrinimas. Tačiau tai labiau liečia aktyvią gyventojų dalį. Neaktyviems, išstumtiems iš visuomenės gyventojams reikia specialių priemonių. Taigi viena iš skurdo mažinimo prielaidų yra socialinės paramos sistemos tobulinimas. Tuo yra siekiama pagerinti pašalpų taiklumą ir užtikrinti pašalpų sistemos racionalumą, taip pat plėtoti socialines paslaugas. Reikia užtikrinti socialinių paslaugų prieinamumą visiems žmonėms ir sukurti sąlygas skurdo pažeistiems žmonėms pasirinkti savimi bei integruotis visuomenėje. Reikėtų ypač pasirinkti socialiai atskirtą (izoliuotą) asmenų grupes. Tokie asmenys patenka atskirai socialinės apsaugos rizikos grupę, ir prasti socialinės paramos metodai (pašalpų mokėjimas, paslaugų teikimas) jiems yra sunkiai pritaikomi. Socialiai izoliuoti žmonės neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, nesikreipia gauti pašalpų, dažnai turi blogą proį (narkotikų ir alkoholio priklausomybę) ar mentalines problemas. Tokie asmenys turimas būstas dažnai tampa panašios gyvenimo būdo pasirinkusi žmonių laikina gyvenamąją vietą. Nesaugiai jaučiasi ir tokie būsto kaimynai. Tragiškoje padėtyje atsiduria socialiai izoliuoti žmonės nepilnamečiai vaikai, kurie daug dažniau negu bendraamžiai papildo nusikaltėlių gretas. Problemos sudėtingumą rodo savivaldybių socialinių darbuotojų atlikti vertinimai, kuriais remiantis nepilnamečiai nusikaltėlių skaičius didėja.

Kai kurios užsienio šalys turi *socialinės integracijos (social inclusion)* programas. Prancūzijoje priimtas Socialinės integracijos statymas. Daugelyje šalių šios problemos

sprendim traukiamos NVO. Ryt Europos šalys dar tik pradeda sitraukti š proces , ta iau daugumoje šali aštr janti situacija ver ia spartinti socialin integracij .

Tobulinant socialin s paramos sistem , Strategijoje numatoma laikytis ši principini nuostat :

- Nustatant oficiali skurdo rib orientuotis santykin s skurdo ribos rodikl .
- Pl sti param šeimoms, auginan ioms vaikus.
- Socialin s paramos išmokas subalansuoti su netiesioginiu šeim , pirmiausia vaik , r mimu.
- Socialin parama turi b ti suderinta su pajam mokes io politika (kad b t sumažinti skurdo sp stai, t. y. galimyb gyventi iš socialin s paramos pašalp nesiekiant savarankiškai užsidirbti).
- Pl sti socialin darb su šeimomis, siekiant mažinti šeim priklausym nuo socialin s paramos, mažinti to priklausymo trukm .
- Sudaryti savivaldybi socialinio b sto fond , teikiant prioritet but nuomos rinkos pl trai.
- Siekiant užtikrinti socialin s paramos taiklum , b tina gyvendinti visuotin pajam ir turto deklaravimo sistem .
- Pl tojant socialin s paramos sistem , skiriamas išmokas derinti su b tin socialini paslaug teikimu.
- Pl tojant socialini paslaug tinkl bendruomen se, didinti socialini darbuotoj vaidmen , pla iau socialini klausim sprendim traukti pa i bendruomen .
- Kuriant ir gyvendinant tikslines programas, integruoti visuomen socialiai izoliuotus asmenis.
- Pasiiekti, kad skurdžiai gyvenantiesiems b t užtikrintos nemokamos teisin s paslaugos ir teisinis švietimas.
- Tobulinti nepasiturin i šeim r mimo sistem .
- Gerinti nemokam moksleivi maitinimo organizavim bendrojo lavinimo mokyklose.
- Siekti, kad socialin s paslaugos b t prieinamos kiekvienam skurstan iajam ar asmeniui, kuriam yra gr sm nuskursti, sudaryti s lygas jiems r pintis savimi ir integruotis visuomen je.
- Didinti narkoman , alkoholik , asmen ,

gr žusi iš laisv s at mimo, kardomojo su mimo, kalinimo viet , socialin s ir psichologin s reabilitacijos staig , pab g li ir kit nepritapsi prie visuomen s žmoni socialin integracij .

- Sudaryti vis amžiaus tarpsni invalidams ir j šeimoms lygias galimybes ugdytis, studijuoti, dirbti, pasiekti Lietuvai b ding gyvenimo kokyb s standart , dalyvauti bendruomen s ir pilietiniame gyvenime.

Strategijoje numatytos konkre ios skurdo mažinimo priemon s daugiausia yra gyvendinamos savivaldybi lygmeniu. š proces kartu su savivaldybi institucijomis taip pat yra traukiamos nevyriausybin s organizacijos, savanoriai ir neformal s paslaug teik jai. Ieškoma veiksming savivaldybi ir nevyriausybini organizacij bendradarbiavimo galimyb .

Iš pateikt socialin s paramos ir socialinio darbo pl tros strategini nuostat akivaizdu, kad socialinis darbas yra labai veiksminga priemon gyvendinanti skurdo mažinimo strategij . B t labai sunku, o gal ir apskritai ne manoma tiksliai apibr žti profesionali socialini darbuotoj ir j pagalbinink veiklos ribas – ši veikla yra labai vairi ir b tent jos vairov rodo turtinga užsienio šali šios srities patirtis.

Kovojant su skurdu socialinis darbas yra viena iš pagrindini priemoni skurdui veikti, o dirbant su marginalin mis gyventoj grup mis, galima sakyti, yra vienintel veiksminga priemon . Tod l b tent šiai veiklai yra reikalingas labai profesionalus socialinis darbas, kitaip tariant, reikia parengti aukštos kvalifikacijos profesionali socialini darbuotoj , tinkamus socialini paslaug teikimo ir j monitoringo standartus. Europos Taryboje yra rengiamos socialinio darbo rekomendacijos. Priimtos jos taps rekomendaciniu dokumentu visoms šalims nar ms, iš j ir Lietuvai. Rekomendacijos grindžiamos daugeliu Jungtini Taut bei Europos S jungos dokument , pasaulio virš ni susitikimo Kopenhagoje baigiam ja deklaracija. Reikia pabr žti, kad šios rekomendacijos yra rengiamos atsižvelgiant principin Europos Tarybos nuostat siekti didesn s Europos Tarybos šali nari vienyb s tvirtinant j saugum ir

gyvendinant idealus bei principus, kurie yra ši šali bendras paveldas. Pasaulio ekonomikos globalizacija, greita politikos ir socialin transformacija ne tik greitina pasaulio ekonomin raid , bet ir spartina socialinius poky ius, kartu kuria ir socialin tamp . Socialinis darbas yra svarbus atsakas ekonominius ir socialinius pasikeitimus, sukelian ius tam tikroms gyventoj grup ms sunkum , paliekan ius juos greta aktyvios visuomen s dalies ir stumian ius skurd ir nevelt . Labai svarbu suprasti, kad bendra europin kooperacija šiame kontekste yra svarbus aspektas.

Socialinis darbas gerina individ , j grupi ir bendruomeni socialin gerov , skatina socialin vienyb pasikeitim periodais, remia ir gina pažeidžiamus visuomen s narius, skatina bendradarbiavim su paslaug gav jais. Nes kmingi gyvenimo poky iai neigiamai paveikia kai kuri žmoni geb jim kovoti d l savo gerov s, jiems reikia pagalbos, nuorod ar vadovavimo. Kitiems reikia tik globos, pagalbos ir juos ginti. Socialiniai darbuotojai reaguoja šiuos poreikius: j našas socialin s vienyb s skatinim yra labai ženklus, tiek dirbant tiesiogin socialin darb , tiek gyvendinant preventcin veikt . Taigi socialinis darbas yra svarbi investicija Europos gerov s ateit .

Iš socialinio darbuotojo reikalaujama profesionalumo ir didel s atsakomyb s priimant sprendimus. Tam reikia tinkamo išsilavinimo ir tobulinti kvalifikacij . Dirbant socialin darb b tina laikytis tam tikr princip (žr. pried ).

Europos Taryba rekomenduoja šali nari vyriausyb ms atsižvelgti priede išd stytus principus bei imtis veiksni prioritetiškai sukuriant socialini darbuotoj veiklai stabil teisin pagrind . Norint užtikrinti tinkam paslaug kokyb , nustatant ir priži rint paslaug standartus kartu su socialiniais darbuotojais b tina traukti ir socialini paslaug gav jus.

Pripaž stant politin s ir socialin spl tros tak socialiniam darbui Europoje ir pirminiam, nenutr kstamam ir tolesniam socialini darbuotoj mokymui visais lygiais b tina remti nauj ryši technologij nenutr kstam k rim socialinio darbo mokymo ir tobulinimo srityse. ši veikt reikia traukti studentus, studijuojan ius socialin darb , d stytojus ir praktikus, ypa iš

mažum ir etnini grupi . Taip pat reikia pla iau taikyti socialinio darbo metodus, kurie parodo visuomen s poreikius.

traukti socialinio darbo mokymo program privalom kurs apie žmoni teises ir užtikrinti j bei etikos kodeks laikym si socialinio darbo praktikoje. Reikalauti iš agent r puoselti ger socialinio darbo praktikos skleidim bei integruoti etikos kodeks principus paslaug teikimo nuorodas.

Neleisti žmon ms, kurie buvo teisti už smurt prieš vaikus ir suaugusius (globos srityje), sidarbinti socialini paslaug staigose.

Reikia remti mokom j priemoni žmogaus teisi ir mažum klausimais rengim ir skatinti dokumento „Žmoni teis s ir socialinis darbas: vadov lis mokykloms, kuriose d stomas socialinis darbas“ (JT žmoni teisi centras) vertim kalbas, kurios vartojamos atitinkamoje vietin je socialin je praktikoje.

Stengtis pl toti ir remti didesn metodin ir praktin suderinamum ir palyginamum visose socialinio darbo mokymo srityse ir remti šiuos procesus skatinan ias iniciatyvas. Nustatyti priemones, kurios remt socialinio darbo profesional , mokytoj ir student mobilum tarp Europos šali .

Atsakingos agent ros glaudžiai dirbdamos su socialini darbuotoj profesionaliomis institucijomis tur t atsižvelgti šias socialinio darbo kokyb užtikrinan ias rekomendacijas ir remti platesn profesionali socialini darbuotoj traukim socialini paslaug srit .

***Priedas. Principai, kuri laikydamiesi socialiniai darbuotojai gal t pasiekti ir išlaikyti socialin vienyb bendradarbiaudami su profesin mis institucijomis:***

1. Žmogaus teis s ir laisv s privalo b ti gerbiamos, taip pat yra svarbu kreipti ypating d mes tak žmogaus elgesiui, skaitant socialinius, ekonominius ir psichologinius veiksnius bei religines ir kult rines tradicijas. Efektyvus socialinio darbo mokymas ir praktika lanks ioje ir vairioje šiuolaikin je Europos visuomen je reikalauja etnini mažum

bendruomenės supratimo ir atidumo (jautrumo) vairoms kultūrinėms perspektyvoms.

2. Kai atsiranda rizika individui ar grupei individams, ginant visus interesus prioritetiškai privalo būti gerbiamos žmogaus teisės.

3. Socialiniai darbuotojai su kitomis profesiniais agentais ir valdybomis atsako už vaikų ir suaugusiųjų išnaudojimo identifikavimą ir prevenciją.

4. Vyriausybės, paslaugų žmonėms profesionalai, skaitant profesionalus socialinį darbą ir savanorišką darbą, taip pat darbinimo agentams privalo kartu padėti bendruomenei ir skatinti socialinį vienybę ir efektyvias paslaugas individams ir bendruomenėms.

5. Socialinis darbas turi būti dirbamas geriant bendruomenės ir kultūros tradicijas, taip pat paslaugų vartotojų teises ir norus.

6. Etikos kodeksai ir socialiniai darbuotojų ir agentų elgesys yra pagrindas efektyviai socialinio darbo praktikai ir norint užtikrinti pagarbą žmogui.

7. Agentams yra atsakingos už paslaugų ir kokybės standartus, kurie atsižvelgia į vartotojų poreikius ir lūkesčius, etikos principus, profesinius tikslus ir naudingumą bei atsiperkamumą. Šie standartai turi apibrėžti atliekant tyrimus, taip pat turi būti aiškūs ir

reguliariai tikrinami. Socialiniai darbuotojai turi būti traukti šiuose standartuose nustatytose ir tikrinamosiose.

8. Pirminis išsilavinimas ir profesionalus mokymas privalo būti dalis tęstinio mokymosi, skaitant mokymus vis gyvenime ir aukštesnį išsilavinimą.

9. Socialiniai darbuotojų mokymai turi apimti socialinio darbo mokytojus, praktikus ir vartotojus. Aukštojo išsilavinimo institucijų socialinio darbo praktikos mokytojai privalo patys turėti socialinio darbo praktikos patirties.

10. Socialinio darbo plėtros pagrindas yra tyrimai. Visi socialinio darbo praktikai privalo suprasti tyrimų panaudojimo galimybes, sugebėti paaiškinti jų naudą, taip pat turėti galimybių įsijungti ar juose dalyvauti.

11. Agentams, atliekantiems socialinį darbą, privalo remti šiuos principus kurdamas atvirą darbą aplinkai, nuolat žinoti tyrimo rezultatus, paslaugų vartotojų požiūrį ir socialiniai darbuotojų patirtį.

12. Socialiniai darbuotojų darbo aplinka privalo remti etikos principus ir geros praktikos gyvendinimą.

13. Socialiniai darbuotojai turi turėti profesinio tobulėjimo galimybių (ekspertai praktikai, valdymas, akademinis išsilavinimas).

14. Socialiniai paslaugų paskirstymas patenkinamu kokybės lygiu reikalauja atitinkamo socialinio darbo profesionalų žinių apsikeitimo tarp Europos šalių mechanizmų.

## Literatūra

1. *Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija*. Vilnius, 2000.
2. *Trumpos rekomendacijos socialiniams darbuotojams*. Europos Tarybos Socialinių vienybės komitetas, Strasbūras, 2000.

# THE ROLE OF SOCIAL WORKERS IN THE ELIMINATION OF POVERTY IN LITHUANIA

Vytautas Žižkas

(Ministry of Social Security and Labour)

In 1995 the United Nations' summit at Copenhagen reminded the world how important social work was to the progress of democracy and the development of society. People who feel themselves left out of society do not further its development. Poverty concerns not only the poor,

it also impoverishes the whole society. By signing this document leaders of 117 states of the world who took a rather active part in this meeting committed themselves primarily to:

- fight against poverty,
- encourage the creation of new work places,